

Innlegg FSi Seminar om etikk og antikorrupsjon, 10. mars 2017
«Etikk i forsvarssektoren»
Materielldirektør Morten Tiller, FD

God morgen alle sammen.

Jeg vil innledningsvis få takke FSi så mye for invitasjonen. Jeg vil gjerne få benytte anledningen til å rose dere for dette initiativet, dagens tittel «**Seminar om etikk og anti-korrupsjon,**» er viktig så vel som tidsriktig. Dette er et fagområde som angår oss alle og som vi naturlig nok, enten vi sitter som leverandører, eiere eller kunder, må ta på **største alvor**. Samtidig er arbeidet med etikk, integritet og antikorrupsjon, som vi gjerne totalt sett samler i betegnelsen «godt styresett,» en fagdisiplin vi neppe vil beherske fullt ut, et fagområde der vi **aldri blir ferdig utlært**, men som vi må terpe og øve på til det kjedsommelige. Forsvarsdepartementet har dette høyt oppe på dagsordenen, både nasjonalt og internasjonalt, og ikke minst i forhold til våre industrielle samarbeids-partnere. Det har rent **mye vann i havet** siden vi begynte å ta arbeidet med godt styresett på alvor. Siden tusenårsskiftet har det skjedd store endringer innenfor dette området i hele vårt samfunn og ikke minst i forsvarssektoren. Det er ikke særlig mer enn 15 – 20 år siden visse typer **bestikklser var fradragsberettiget** i bedriftenes regnskaper, og bare 10 – 15 år siden representanter for Forsvarssektoren deltok på ulike **turer og arrangementer** med leverandører. Det var, som flere av dere vil huske, for mange som tok imot fine gaver fra kunder og lot seg påspandere både det ene og det andre. Dette var slett ikke bra, men jeg vil samtidig understreke at for de **aller fleste** bedrifter og for de aller fleste av våre ansatte, så ble dette håndtert på en god måte.

Dette er en del av det historiske **bakteppet**. Jeg er helt sikker på at vi både på myndighets- og på leverandørsiden har kommet oss videre. Likevel er en sak som **Atea-saken**, der økokrim i Danmark i fjor arresterte folk både fra selskapet og offentlige ansatte, en påminnelse om at vi «ikke er i mål». Det samme gjelder saken der en ansatt i **Kongsberg Gruppen** er tiltalt for utroskap i forbindelse med en sak i Romania og en **ansatt i forsvarssektoren** er tiltalt i forbindelse med salg av utrangerte marinefartøyer. Retten vil etter hvert konkludere i disse sakene. Selskapene som er involverte blir **skadelidende**, men også forsvarssektoren som kunde, fordi det i dette markedet ofte er tettere bånd mellom kunde og leverandør enn i andre. Dessuten vil markedet kunne bli redusert som følge av at en avvisningsplikt inntreffer. Jeg vil gjerne understreke at jeg forventer at våre leverandører **i dag** har **kontrollrutiner** som forhindrer at enkeltansatte tilsynelatende kan bruke hundrevis av **millioner** til bestikklser, slik det er hevdet i en av de sakene jeg omtalte her.

Den første perioden **fra 2006** la grunnlaget for arbeidet med holdninger, etikk og ledelse, **HEL**-programmet, som ble høyt prioritert i FD og i hele forsvarssektoren. Programmet hadde fokus på etiske problemstillinger som var og er relevante for organisasjonen og som søkte å forholde seg til de ansattes hverdag og arbeidssituasjon. Hvordan man møter **etiske og holdningsmessige utfordringer** avhenger selvsagt av enkeltmenneskers tanker og holdninger - og ikke minst av en organisasjons kultur og klima. HEL-programmet søkte å imøtekomme dette gjennom **dilemmatrenning**, kunnskap og dialog om hva som er rett og galt, med målsetting om å skape en «riktig» **ryggmargsrefleks** hos den enkelte i organisasjonen.

I den første perioden utarbeidet vi også etiske retningslinjer for **næringslivskontakt**, som trakk opp kjøreregler for hvorledes kontakten burde utøves mellom forsvarssektoren og næringslivet. Her introduserte vi også grønn, gule og røde lys for hva som er akseptabelt eller

ikke akseptabelt i relasjonene mellom oss. Disse retningslinjene er oppdatert senere og **gjelder** fortsatt.

I 2012 ble Senter for integritet i forsvarssektoren, **SIFS**, opprettet. Senteret er FDs fremste rådgiver innenfor godt styresett. Vi er stolte og glade for at vi etablerte senteret, som med små ressurser har levert **betydelige bidrag** innenfor fagfeltet godt styresett. Den første tiden etter opprettelsen var SIFS først og fremst opptatt på Balkan, i Ukraina og i NATO, men i de senere år, etter at tilstrekkelig og relevant kompetanse var bygget opp, har senteret også vært aktive her **hjemme**, særlig mot Forsvarssektorens etater og forsvarsindustrien.

NATO-rollen har så langt stått sentralt for SIFS. I 2013 ble Norge tildelt rollen som fagansvarlig for NATOs *Building Integrity Program*. SIFS ble dermed fagansvarlig for oppfølgingen av NATOs utdannings- og treningsplan innenfor disiplinen. NATOs BI-policy, som vi har arbeidet betydelig med det siste året, ble vedtatt under toppmøtet i Warszawa i juli. **Norge har tatt en helt sentral rolle** og vært pådriver i utarbeidelsen av denne policyen. I høst ble det som direkte oppfølging av den vedtatte policyen utarbeidet en handlingsplan som setter kursen for det videre BI-arbeidet. SIFS og FD vil ha en viktig rolle i dette arbeidet som over tid vil innbefatte hele NATO, ikke bare hovedkvarteret med stab, men også kommandoer og byråer.

Norge skal opprettholde rollen som den **fremste pådriveren** av BI-arbeidet i NATO. Alliansen fremmer verdier som frihet og demokrati, og fraværet av korrupsjon er innbakt i disse. NATOs BI policy understreker koblingen mellom korrupsjon og ustabilitet, økonomisk utvikling, fred og sikkerhet. Norge skal fortsette å være toneangivende i videreutviklingen av dette arbeidet.

Som tidligere nevnt har **SIFS** siden 2015 også i økende grad beskjeftiget seg på den **hjemlige arena**, særlig mot forsvarsindustrien og Forsvarsmateriell. I 2014 ga Forsvarsdepartementet SIFS et **forvaltningsoppdrag**, der senteret ble bedt om å utarbeide et forslag til vilkår for å forhindre korrupsjon blant leverandører til forsvarssektoren. Formålet var å få leverandører til å forplikte seg til å treffe tiltak som er med å redusere risikoen for korrupsjon hos seg selv og sine underleverandører.

I samarbeid med FSi og to av dets medlemmer, Kongsberg og NAMMO, har FD og SIFS utarbeidet anti-korrupsjonskrav til leverandører til forsvarssektoren. Kort sagt, vi har laget en standard som leverandørene inviteres å tiltre. Standarden som sådan er frivillig for leverandørene og det er lagt til grunn «**comply or explain**,» - etterlev eller forklar-prinsippet, dvs. at man enten slutter seg til standarden, eller forklarer hvorfor man lar være, **enkelt og greit**. Jeg skal ikke ramse opp kravene vi har utarbeidet, de er relativt kortfattede og oversiktlige, alle understreker behovet for godt styresett. Kravene er basert i stor grad på en standard som er utarbeidet av den europeiske bransjeorganisasjonen for forsvarsindustri. Fra FDs side sendte vi i høst kravene på høring til de relevante etater, og de har alle nå sluttet seg til disse. Kravene blir nå en lagt inn som vedlegg til ARFen, Anskaffelsesregelverket for Forsvaret. Dette er en del av et arbeid vi har **holdt på med lenge**, nemlig å gjøre «godt styresett» til en konkurransefordel for bedrifter som ønsker å levere til forsvarssektoren. Her er det mange juridiske beskrankninger i forhold til hva vi kan gjøre. Noe har vi fått til, men vi er ikke i mål.

Jeg skal ikke forsøke å **forskuttere** poengene til neste taler, Forsvarsmateriells direktør, men jeg vil gjerne få nevne at SIFS i høst undertegnet en **avtale** om støtte til gjennomføringen av

FMAAs omfattende integritetsplan. Dette arbeidet går så langt meget bra. Som jeg har understreket, gis FDs integritetsarbeid og etiske standarder høy prioritet. Jeg er derfor meget tilfreds med at SIFS og FMA med denne avtalen har brakt dette arbeidet innenfor norsk forsvarssektor til et nytt nivå. De ulike komponentene i FMAAs integritetsplan er en videreutvikling av det tidligere HEL-arbeidet. SIFS vil bistå FMA med å nå nitten delmål i integritetsplanen. Dette gir godt grunnlag for at **andre etater** kan gå i gang med et tilsvarende samarbeid med SIFS. Jeg ser frem til å høre Mette Sørfondens detaljering av dette arbeidet.

Til tross for at **Transparency Internationals** Government Defence Anti-Corruption Index, GI, sist utgitt i desember 2015, slår fast at det er relativt liten risiko for korrupsjon i norsk forsvarssektor, pekes det på flere **forbedringsområder** for oss. Blant annet innenfor avhending av forsvarsmateriell, krav til leverandører og underleverandører om antikorrupsjonsprogrammer og åpenhet om gjenkjøpsavtaler, **har vi et stykke igjen**. En systematisk gjennomgang av resultatene fra desember 2015 viser at Norge fikk lavere score på flere av områdene sammenlignet med 2013. Vi jobber nå langs ulike spor for å bidra til at vi kan oppnå et bedre resultat innenfor alle disse områdene ved neste korsvei.

Når det gjelder Transparency Internationals **industri-indeks** for 2015 har vi også et klart forbedringspotensial. Kongsberg og Nammo befinner seg i C-kategorien sammen med Saab og Patria, i et system som går fra A til F. I Europa havner bl.a. Thales og Thyssen Krupp i kategori B, mens Raytheon og Lockheed Martin oppnår A-kategorien i den nordamerikanske indeksen. Resultatene kan vi gjøre noe med i **neste runde**. I Stortingsmelding 9, Nasjonal forsvarsindustriell strategi, er risikoen for korrupsjon i denne bransjen fremhevet flere steder. Dette er noe industrien naturligvis forventes å følge opp langs ulike spor. FD har **store forventninger** til at våre leverandører scorer høyt på TIs industriindeks, samtidig som vi ikke er helt fornøyd med hvordan vi selv scorer på myndighetsindeksen. Vi ser derfor frem til å høre TIs representant etter lunsj, om hvordan arbeidet deres med 2017-rapportene går, og få noen inntrykk om hvordan man utenfra opplever at Norge jobber videre med godt styresett.

Jeg ønsker også å knytte noen kommentarer til vår policy om **tidligssamarbeid** med norsk forsvarsindustri og etiske dilemmaer i den sammenheng. Noen vil påpeke at det er enklest å holde **lang og ryddig avstand** til leverandører for å unngå vanskelige etiske dilemmaer. Ja, i noen sammenhenger er det enklest, best og ryddigst. Men, vår politikk er at i andre sammenhenger, så skal industrien og forsvarssektoren jobbe tett og nært sammen for å fremskaffe forsvarsmateriell som vi er helt avhengig av. **Når departementet har bestemt** at det skal innledes et tidligssamarbeid, skal forsvarssektoren og industrien gå i nært samarbeid mot felles mål. Dette er selvsagt mulig, samtidig som det gjøres på en etisk forsvarlig måte. Man må bare være klare og tydelig på rollene og på hvem man representerer. Man kan sågar ha det **hyggelig sammen**, men man må **velge** om man skal være forretningsmessige samarbeidspartnere eller personlige venner. Å være begge deler lar seg ikke forene med god etisk oppførsel. Dette var en hovedproblemstilling i forbindelse med de sakene vi hadde mellom 2005 og 2010.

La meg **oppsummere** med å trekke frem noen viktige prinsipper og poenger. Som en vestlig nasjon tuftet på rettsstatsprinsipper er det vår oppgave å **fremme verdier som frihet og demokrati**. Dette er store ord, men fraværet av korrupsjon er innbakt nettopp i disse verdiene. Det er av avgjørende betydning at vi er godt kjent med koblingen mellom korrupsjon og ustabilitet, økonomisk utvikling, fred og sikkerhet. Norges forsvarssektor skal fortsette å være toneangivende i videreutviklingen av dette arbeidet, internasjonalt i NATO og andre organisasjoner, men også her hjemme mot industrien. Det er viktig for meg å få sagt det.

Korrupsjon må bekjempes gjennom styrking av institusjoner og forbedring av styresett over tid. Dette gjelder alle nasjoner, også dem med lav risiko. Ikke minst oss selv. Som vi vet, **spiller staten ulike roller** i kampen mot korrupsjon; som regulator, eier av industri og som kunde. Industrien og forsvarssektoren er vesentlige økonomiske aktører, herunder leverandør og kunde, i markeder som ofte mangler åpenhet og som er utsatte for korrupsjon. Det er helt avgjørende at vi er oss dette bevisst.

Helt avslutningsvis: Rekken er lang over dem som har påpekt at forsvarsanskaffelser - så vel som avhendinger - kan medføre **høy risiko for korrupsjon**, for eksempel grunnet inhabilitet, bestikkelser eller andre former for uetisk adferd. De to viktigste grunnene for dette er at det er store summer involvert, samtidig som forsvars- og sikkerhetssektoren preges av betydelig **hemmelighold**. Derfor er høy etisk standard avgjørende, sammen med robuste integritetssystemer, integritetsplaner som identifiserer og retter opp svakheter, samt systematisk trening og bevisstgjøring av personellet.

Takk for oppmerksomheten.